

ადამიანის თავისუფალი ნების ქრისტიანული გაგება

გოჩა ბარნოვი*

ქრისტიანული ანთროპოლოგიის უმთავრესი დამახასიათებელი ნიშანია ადამიანის თავისუფალი ნება. საეკლესიო სწავლების მიხედვით, ეს თავისუფალი ნება და, ზოგადად, ადამიანის თავისუფლება, ფუნდამენტურ ფაქტორს წარმოადგენს მისი ცხოვრებისათვის. უფრო სიღრმისეულად თუ გავიაზრებთ, საეკლესიო მამებისათვის ადამიანის გამოსხნა საღვთო მადლის საქმეა, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს თავისუფალი სინერგიის ფაქტორს ადამიანის მხრიდან; უფრო მეტიც, შეუძლებელია გამოსხნის საიდუმლოს აღსრულება ადამიანის თავისუფალი ნების გარეშე. თავის მხრივ, ქრისტიანული მოძღვრების ეს უმთავრესი საკითხი – თავისუფალი ნება – პირდაპირ უკავშირდება პიროვნების კონცეპტს. კაბადოკიელი მამების თეოლოგიაში პიროვნება განისაზღვრება, როგორც კონკრეტული ადამიანური მყოფობა, ჰიპოსტასი, რომელიც თავის თავში იცავს საკუთარ იდენტურობას და განსხვავებულობას სხვა ადამიანურ ჰიპოსტასებთან მიმართებით – არა იზოლაციისა და დაპირისპირების, არამედ ნაცვალებებისა და ურთიერთდატყენის ფორმით. კაბადოკიური თეოლოგიის მიხედვით, ადამიანებს შორის ამგვარი ურთიერთობების საფუძველი წმინდა სამების პირთა შორის ურთიერთობებია იმ ონტოლოგიური ანალოგიების მიხედვით, რომლებიც ქმნილსა და უქმნელს შორის არსებობს. საუბარია ისეთ მდგომარეობაზე, როდესაც ერთობასა და მთლიანობაში განსაკუთრებულობაა დაცული. პიროვნებები განსხვავდებიან ჰიპოსტასურად და ერთმანეთთან იმგვარ მჭიდრო ურთიერთობაში არიან, რომ მათი ნებელობაც და მოქმედებაც ერთია. სამების პირთა შორის არ არსებობს იერარქიულობა, რომელიც ერთგვარ პოლითეიზმამდე მიგვიყვანდა, როდესაც არსებობს სუბორდინაცია და დამოკიდებულობა და, აქედან გამომდინარე, ნაკლულოვანება და აუცილებლობა ამ ნაკლულოვანების შესავსებად. საეკლესიო მამები მუდამ

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი.

ფრთხილობდნენ სწორად გადმოეცათ და დაეცვათ ღმერთის ერთობის შესახებ სწავლება¹.

ადამიანი, როგორც ღვთის ხატისებრი ქმნილება, თანაარსია ბუნების მიხედვით და მრავალჰიპოსტასური პიროვნებების მიხედვით. ყოველი ადამიანი არის ერთი, უნიკალური და განუმეორებელი პიროვნება, ეგზისტენციალური ერთობა. ერთობაში კი ადამიანებს აქვთ ზიარი ბუნება (არსება), რომელიც არსებობს მხოლოდ როგორც პიროვნული იდენტურობა – განსხვავებულობა, როგორც თავისუფლება ბუნებრივ განსაზღვრულობებსა და აუცილებლობას აღმატებული. პიროვნება არის ადამიანური ბუნების განცალკავებული ჰიპოსტასი, რომელიც საკუთარ თავში განსაკუთრებული სახით განაზოგადებს მთელ ადამიანურ ბუნებას, და მას, იმავდროულად აღემატება.

კაბადოკიურ თეოლოგიაში ჰიპოსტასისა და პიროვნების გაიგივებით აბსოლუტური უპირატესობა მიეცა მყოფობის გვარს, რომელიც იმ მასშტაბით შეიძლება შეიცვალოს, რომ განღმრთობისაკენ წარუძღვეს მთელ შესაქმეს სწორედ პიროვნების განხორციელებით საკუთარ თავში. ეს მყოფობის გვარი არის პიროვნული განსხვავებულობა და თავისუფლება, რომელიც წარმოაჩენს ადამიანს, როგორც ონტოლოგიურ ჰიპოსტასს; იგი (ონტოლოგიური ჰიპოსტასი) სრულად არ ექვემდებარება სივრცის, დროისა და ბუნებით განმეორებებს, მიუხედავად იმისა, რომ არც მათი არსებობის გარეშეა მისი ყოფიერება.

მოგვიანებით მაქსიმე აღმსარებლის თეოლოგიაში პიროვნების, როგორც ავთენტური მყოფობის გვარის უმთავრესი ნიშანი სინდისია, რომელიც გამოვლინდება გონიერებაში, არჩევანში, მოქმედებასა და რეფლექსიაში. მაშასადამე, პიროვნება მოქმედებს როგორც ერთი, გარკვეულწილად თვითრეგულირებადი ადამიანური მყოფობა, რომელიც უამრავ მახასიათებელს ფლობს და თავისი დინამიკური

¹ ბასილი დიდი, ევნომოსის წინააღმდეგ, PG 29, 497-774; 210-ე ეპისტოლე, Courtonne Y., II, Saint Basile Lettres, Paris 1961, 189-196; 236-ე ეპისტოლე, Courtonne Y., III, Saint Basile Lettres, Paris 1966, 47-55; გრიგოლ ნაზიანზელი, სიტყვა 29, SCh 250, Paris 1978, 176-225; სიტყვა 20, SCh 270, Paris 1980, 56-85; სიტყვა 31-ე, SCh 250, Paris 1978, 277-343.

განვითარების გზაზე მათ განუმეორებელი სტილით გამოთქვამს და გამოხატავს. ადამიანური პიროვნება გამოხატავს თავის ნებელობას, აზროვნებს, ირჩევს, წარმოიდგენს, თავის წინა მოქმედებებთან შედარებით განსჯის უნიკალური ფორმითა და განსხვავებულად; ანუ ყველაფერს ახლებურად შეაფასებს. შესაბამისად, ჰიპოპოსტასი (პიროვნება) ნიშნავს თავისუფალ ნებას (თავისუფლებას) და ამოუნურავი და განუმეორებელი მოქმედებების შესაძლებლობას. ის მოქმედებს ინიციატივურად და მუდამ ორიგინალურობის პრეტენზიით, რაც კარგად წარმოაჩენს მის „ხატისებრობას“, როგორც ონტოლოგიურ წყაროს და სწრაფვას „მსგავსებისებრობისკენ“, რომელიც მისი ტელეოლოგიური მიზანია, მარადის სასურველი. საეკლესიო მამები ნათლად ადასტურებენ, რომ ადამიანური პიროვნება სწორედ ხატისებრობისა და მსგავსებისებრობის შესახებ სწავლების ღერძზე მოძრაობს, რაც ერთადერთი საშუალებაა ადამიანის ავთენტური არსებობისათვის. ადამიანმა ღმერთისაგან მიიღო შესაძლებლობა, გახდეს პიროვნება, თავისუფალი ყოველგვარი აუცილებლობის, შეზღუდულობისა და იძულებითი პირობებისაგან, რომლებიც შეიძლება გამოწვეული იყოს როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური გარემოებებით. მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ ადამიანის თავისუფლებისა და თვითუფლებრივობის საფუძველი და არქექტივი ღმერთის თავისუფლებაა (რა თქმა უნდა, არა აბსოლუტური პარალელიზმით); რომ ადამიანი თავისუფალი და თვითუფლებრივი იმიტომაცა, რომ ის შეიქმნა ღმერთის ხატისებრად და მსგავსებისებრად; რომ საკუთარი წინაპირობებით ადამიანს აქვს ზემოხსენებული თვისება, თუმცა იქვე მიანიშნებს იმ ფუნდამენტურ განსხვავებაზე, რომელიც ქმნილისა და უქმნელის თვითუფლებრივობას შორის არსებობს. ღმერთის თავისუფლება „უზესთაესია (ზესთა-არსებითი)“² და აპოფატური ტერმინებით თუ განიმარტება. შესაბამისად, ადამიანის კომპეტენციაა, გააცნობიეროს მისი ონტოლოგიური წინასახეები და კონკრეტული სახით წარემატოს საბოლოო მიზნისკენ. პიროვნების შესახებ საუბრისას მთელი სიმძიმის ცენტრი მსგავსებისებრობის განხორციელებასა და ადამიანის მადლისმიერ

² PG 91, 324.

განღმრთობაშია. აქ, უპირველესად, ვგულისხმობთ საღვთო გამოცხადებას იესო ქრისტეს პიროვნებაში, რომელიც მთელი კაცობრიობის ისტორიული არქეტიპია როგორც კონკრეტულ მოვლენებში, ისე ეგზისტენციალური კვალადგების ესქატოლოგიურ მიზანთან მიმართებით. იესო ქრისტე, როგორც ღმერთის განკაცებული სიტყვა, თავისი მყოფობის გვართ გვიჩვენებს, რომ მსგავსებისებრობა ადამიანური შესაძლებლობების ღერძზე მოძრაობს. ადამიანი განსაკუთრებით აღმატებულია ქრისტიანობაში, როგორც ბუნების, ისე პერსპექტივის მიხედვით. ქრისტეს პიროვნებაში საღვთო ბუნების ადამიანურ ბუნებასთან კავშირი განსაზღვრავს, თუ რა წინაპირობებით უნდა აიღოს საკუთარ თავზე ადამიანმა მსგავსებისებრობის განხორციელება. საუბარია შესაძლებლობებზე, რომლებიც საკმაოდ ხანგრძლივ მსვლელობას მოითხოვს განსრულებისაკენ.

თვითუფლებრივობისა და თავისუფლების ძალა, როგორც ადამიანის ერთგვარი პრივილეგია, მთელი დანარჩენი შესაქმის წინაშე უდავო წინაპირობას წარმოადგენს მისი განსრულებისათვის. გრიგოლ ნოსელის ამომწურავ სწავლებებში ნათლად ჩანს თვითუფლებრივობა, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი რამ, რაც კი ღმერთს ადამიანისათვის უბოძებია³. მიიჩნევა, რომ თვითუფლებრივობა ადამიანის განვითარების ყველა სფეროს განსაზღვრავს. ადამიანის ნებისმიერი ქმედება დასაწყისშივე თვითუფლებრივობით განისაზღვრება, რომელსაც მაქსიმე ადამიანური ყოფიერების ბირთვად მიიჩნევს⁴. ხატისებრობის განმარტების შესაბამისად, არ არსებობს ადამიანი თვითუფლებრივობისა და თავისუფლების გარეშე. ფაქტობრივად, თავისუფლებისა და თვითუფლებრივობის გაუქმება ადამიანის სულიერი სამყაროდან ყველა იმ ფაქტორის გამორიცხვა იქნებოდა, რომლებიც მას შესაძლებლობას აძლევს სხვადასხვა მაცდუნებელი გარემოებებით აღძრული, მკაცრად ხორციელი მოთხოვნილებებისაგან გასათავისუფლებლად; აქედან გამომდინარე, პიროვნების გაუქმება ანუ ადამიანის ცხოვრების, როგორც შემოქმედებითი წინსვლისა და განსრულების უარყოფა, იმ გზებისა და საშუალებების

³ PG 45, 24.

⁴ PG 3, 310.

უარყოფას გამოიწვევდა, რომლებსაც ლოგიკური და გონიერი ადამიანური ჰიპოსტასი გვთავაზობს და ადამიანიც მხოლოდ მუდმივი შესაძლებლობის მდგომარეობაში დარჩებოდა. სულის ლოგიკური და გონებრივი მოქმედებები კი ცხადად წარმოაჩენს მის მისიას ხატისებრობის მეშვეობით მსგავსებისებრობის პერსპექტივაში, რაც ადასტურებს იმ საყოველთაო აზრს, რომ პიროვნება მხოლოდ თავისუფლებაში განხორციელდება. თვითუფლებრივობა და პიროვნება, მათი ანთროპოლოგიური და ეთიკური განსაზღვრებებით, წარმოადგენს საეკლესიო მამების სწავლების საფუძველს. თვითუფლებრივობას ცენტრალური ადგილი უკავია ადამიანის ყოფიერებაში, რადგან ის ქმნის, ასე ვთქვათ, საკუთრივ პიროვნებას. ადამიანური ბუნების განახლებაც შეუძლებელია პიროვნების მონაწილეობის გარეშე, რადგან პიროვნება ასახავს მთელი იმ შეგნებულობის წინაპირობას, რომელიც მსგავსებისებრობისაკენ მსვლელობას დააგვირგვინებს. მაშასადამე, რაც კი ენიჭება ადამიანურ ბუნებას ხატისებრობით, განხორციელდება როგორც მსგავსებისებრობა პიროვნების მეშვეობით. მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ არ არსებობს იოტისოდენა საფრთხეც კი თვითუფლებრივობისა და თავისუფლების დაკარგვისა, გარდა მათი უძრავობისა და უმოქმედობისა. ამასთანავე, მოძრაობა ქმნილებების განსაკუთრებული მახასიათებელია, რომლის მეშვეობითაც განხორციელდება წინაპირობები ადამიანის კვალადგებისათვის. ანთროპოლოგიურად მოძრაობა ნიშნავს ხატისებრობის გამოვლენას და, იმავდროულად, მსგავსებისებრობის განხორციელებისთვის შემზადებას⁵. თავისუფლება ვლინდება მოძრაობაში და მოძრაობა აჩვენებს მოქმედებას, პროცესსა და განსაკუთრებულობას. მაქსიმე იყენებს ფრაზას „თვითუფლებრივი მოძრაობა“. რა თქმა უნდა, ეს თვითუფლებრივობა იგივეა ადამიანის ნებელობასთან, რასაც ადამიანში შემოჰყავს განზრახვითი ელემენტი, როგორც შინაგანი სულიერი სამყაროს განსაკუთრებულობისაკენ მოძრაობა. მაქსიმე აღმსარებელი ერთგან დიადოხოს ფოტიკელსაც იმონმებს: „ნებელობა არის თვითუფლებრივობა“⁶. სხვაგან იგი ამბობს, რომ „თუ ადამიანი ბუ-

⁵ PG 91, 1076-78.

⁶ PG 91, 304.

ნებით მოაზროვნეა, მაშინ ბუნებით მოაზროვნე ბუნებით თვით-
 უფლებრივიცაა; თვითუფლებრივობა, მამების მიხედვით, ნებელობაა,
 მამასადაამე, ადამიანი ბუნებით ნებელობითაა⁷⁸. თვითუფლებრი-
 ვობასა და მოაზროვნეობას (ლოგიკონს) შორის მჭიდრო კავშირი
 არსებობს. დასაბამიდანვე ადამიანი ლოგიკური არსებაა და მას აქვს
 თვითუფლებრივობა, რომელიც თავისუფალი ნებელობაა. ბასილი
 დიდის მიხედვით, „თვითუფლებრივობა ჩვენ გვეკუთვნის“⁹, ხოლო
 იოანე დამასკელი „გარდამოცემაში“ მიანიშნებს, რომ ადამიანი თვით-
 უფლებრივია, რაც ნიშნავს, რომ ის მოძრაობს თვითუფლებრივად და
 აზრისმიერად, მას სურს თვითუფლებრივად, განიზრახავს თვით-
 უფლებრივად, ეძიებს და განსჯის თვითუფლებრივად, იღებს გადა-
 ნწყვეტილებებს და აღიძვრის თვითუფლებრივად¹⁰. მოაზროვნე არსე-
 ბების შესაძლებლობებშია მოძრაობის ფორმა (გვარი), თუ სად წარე-
 მართება – თვითგანხორციელებისაკენ თუ გაუცხოებისა და განმარ-
 ტოებისაკენ, საკუთარი ეგოს ავთენტური შეცნობისაკენ თუ მისი ცრუ
 გაგებისაკენ (*აქვე აღნიშნავთ, რომ ბუნების მიზეზი და მისი მყოფო-
 ბის გვარი ან ფორმა სულაც არაა ერთმანეთის შეუსაბამო; ზოგადად,
 მიზეზი სტაბილურობას განაპირობებს, ხოლო ფორმა, პიროვნების
 თავისუფლების ძალით, პროგრესულ ცვლილებას; ოღონდ ეს ფორმა,
 რომელიც პიროვნებას მიემართება, არის თავისუფლების ნაყოფი და
 არა უბრალოდ ბუნების ძალის გამოხატულების საშუალება ტელე-
 ოლოგიური მიზნის განსახორციელებლად. ფორმას პიროვნების
 განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი (პიროვ-
 ნება) აყალიბებს ახალ მასშტაბებს სულიერ ცხოვრებაში. ტელეოლო-
 გიაში შემოსული თავისუფლების კატეგორია სხვადასხვა ფორმით
 გამოიხატება, რაც, როგორც აღვნიშნეთ, ფუნდამენტურია ადამიანი-
 სათვის). ადამიანის „ბუნების მიხედვით“ მოძრაობა სულაც არაა აუცი-
 ლებელი მოცემულობა, ანუ კაბალური. ყოველი პიროვნების თავისუ-
 ფალ არჩევანში გათვალისწინებულია ღმერთისაკენ მოძრაობა ან,
 მისი ბუნებრივი დანიშნულების სანინაალმდეგოდ, ქმნილებებისაკენ*

⁷ ანუ ის, ვინც იყენებს ნებელობით ძალას.

⁸ PG 91, 304.

⁹ PG 31, 346.

¹⁰ იოანე დამასკელი, გარდამოცემა 36, PG 94, 945.

მოძრაობა. ამრიგად, პიროვნებათა თვითუფლებრივობას ორი მიმართულება აქვს: საღვთო ცხოვრება, რომელშიც ადამიანი სიკეთისაკენ ბუნებისმიერი მსწრაფლმიმდრეკი ხდება, და არაფრისაკენ მიბრუნება, საიდანაც მყოფობაში მოვიდა, რაც ფაქტობრივად უმოძრაობის ტოლფასია. ადამიანის თავისუფლება მოძრაობაა, რომელსაც ეს ორი მიმართულება აქვს. თავისუფლება არ საჭიროებს რაიმე აქსიოლოგიურ ნიშანს, რამდენადაც ბუნებრივი მონაცემია, ღმერთის საჩუქრის ონტოლოგიური გამოვლენაა; შეფასების კრიტერიუმიც ფორმაში განთავსდება; როგორც არ უნდა შეხედო თავისუფლებას, ონტოლოგიურად თუ დეონტოლოგიურად, ის დინამიკურია, და ამ დინამიკურობის გამოვლენის ფორმის მიხედვით განისაზღვრება ღირებულებითი წესი. ეს არის არსებითი გაგება არჩევანის თავისუფლების – შესაძლებლობა მიქცევისა ან მარჯვნივ ან მარცხნივ, დამოუკიდებლად გარემოებებისა. განზრახვა (γνώμη) არ არის ადამიანის თვისება იმ მდგომარეობით, რომ ის ყველა შემთხვევაში გამოვლინდებოდა, არამედ მოპოვებული თვისება (გამოცდილება), ხოლო მას მიდევნებული არჩევანი კი განზრახვის ენერგიაა. განზრახვა განზრახვითი ნებელობით გამოვლინდება. ადამიანი მონოდებულისა გახდეს შემოქმედი, რათა განზრახვა, მტკიცე და უცვლელი სახით, ბუნებით წესს შეუთანხმოს, ანუ განზრახვითი ნებელობა თანდაყოლილი ბუნებრივი მიმართულებით უნდა მოძრაობდეს, რაც საღვთო ნებელობისკენ მიმართულ კეთილისმყოფელ პიროვნებას აყალიბებს. განზრახვისგან – გონების თავისუფალი განსჯისგან – მომდინარეობს სიკეთე და ბოროტება, იმის ანალოგიურად, თუ რამდენად მართებულად ან არამართებულად ხდება რაიმეს გამოყენება.

თვითუფლებრივობა მიიჩნევა აბსოლუტურად აუცილებელ წინაპირობად იმისათვის, რომ ადამიანი იყოს კეთილი ან ბოროტი. მისი სამყოფელი (რეზიდენცია) ლოგიკონშია (მოაზროვნეობითობაში), რომელიც ადამიანს მიეცა არა დასრულებული სახით, არამედ იმ შესაძლებლობით, რომ ადამიანის ასკეზისა და არჩევანის მეშვეობით განვითარდეს.

ადამიანის თავისუფლება, იმის ანალოგიურად, თუ რა მიმართულებით მოძრაობს, არის ფუნდამენტი ადამიანის, როგორც პიროვნ-

ნების განსრულებისათვის. თავისუფლების მეშვეობით ადამიანს შეუძლია ეგოისტურ და ბიოლოგიურ მყოფობაზე მალა დადგეს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არჩევანი არ იდენტურდება განზრახვასთან, მაგრამ განზრახვის გამოხატულებიდან გამომდინარეობს. მსგავსად, არჩევანი არც თვითუფლებრივობასთან იდენტურდება. არჩევანი ცვალებადია – ან უარესისკენ, ან უკეთესისკენ, ხოლო თვითუფლებრივობა არასოდეს იცვლება. ის არის ხატისებრობის თანდაყოლილი ელემენტი, იმისგან დამოუკიდებლად, თუ საით წარმართავს მას არჩევანი. ადამიანური თავისუფლება, როდესაც ის კონფლიქტშია განზრახვასთან მისი უარყოფითი გამოვლინებისას, მადლისმიერად განიღმრთობა საღვთო თავისუფლებასთან თანხმობის შედეგად. ამგვარად მოქმედებს განღმრთობისაკენ მიმავალი თვითუფლებრივი არსების განზრახვა.

როგორც ზემოთ, თავისუფლებაზე საუბრისას აღვნიშნეთ, ადამიანი ღმერთის ხატისებრად და მსგავსებისებრად შეიქმნა, რაც უცვლელ ბიბლიურ პოზიციასა და საეკლესიო სწავლების მთავარ ანთროპოლოგიურ ნიშნულს წარმოადგენს; ამასთანავე, ეს პოზიცია წარმოაჩენს თეოლოგიის, როგორც მეტაფიზიკური ონტოლოგიის კავშირს ანთროპოლოგიასთან. ამ ხატისებრობითაა განაპირობებული ადამიანის თავისუფლებაზე დაფუძნებული მთელი შეგნებული ცხოვრება. ამასთან, ხატისებრობა ბუნებას უკავშირდება, ხოლო მსგავსებისებრობა, როგორც განსრულებისაკენ პიროვნული მონოდება, – განუმეორებელ ადამიანურ პიროვნებას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მსგავსებისებრობა ხატისებრობის სანყისების მოქმედების შედეგების გამომხატველია, იმისი, რაც ყოველ პიროვნებაში განსაკუთრებული სახით აღესრულება. მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ ხატისებრობა უკვე არსებულია, რადგან ბოძებულია ქეშმარიტი მყოფისაგან, მსგავსებისებრობაზე ვიტყვით, რომ ესეც კეთილი ღმერთისაგან მოდის, რათა ადამიანი გახდეს კეთილი და ბრძენი, მაგრამ ღმერთის მადლის მიერ, რომელიც ბუნებითაა კეთილიც და ბრძენიც. ღმერთის ხატისებრი ყველა მოაზროვნე ქმნილებაა, ხოლო მსგავსებისებრი კი მხოლოდ ისინი, ვინც კეთილნი და ბრძენნი არიან¹¹. აქედან ჩანს, რომ

¹¹ PG 90, 1024.

ხატისებრობა ადამიანის ბუნებას ეკუთვნის, ხოლო მსგავსებისებრობა უფრო შესაძლებლობაა პიროვნების განხორციელებისა. სიკეთესა და სიბრძნეს რაც შეეხება, ისინი ადამიანისათვის მადლისმიერ საჩუქარს წარმოადგენს მსგავსებისებრობის ამოქმედებისათვის, რაც პიროვნების თავისუფალ ნებაზეა დამოკიდებული – იყოს თუ არა წილმქონე მათ განსრულებაში. როგორც ვთქვით, მსგავსებისებრობა პიროვნებას და მის თვითუფლებრივობას ეკუთვნის, და უფრო ადამიანის განსრულებაზე მიანიშნებს. ადამიანი შესაძლებლობითი მდგომარეობიდან ანუ ხატისებრობიდან ღმერთის მსგავსებაში გადადის, რომელი მსგავსებაც თავისუფალი ნების მოქმედების შედეგია. პიროვნების განხორციელება სწორედ ამ პროცესს აგვირგვინებს, რადგან ფაქტობრივად გამოხატავს ადამიანის დათანხმებას არქეტიპთან, რომელიც ნიჭებსა და პატივს ყოველ ადამიანს თავად უბოძებს. ღმერთთან მიმსგავსებაც მხოლოდ ვნებებისაგან განახლებული ადამიანისათვისაა შესაძლებელი. თუმცა მსგავსება ეთიკური შინაარსის მდგომარეობაა, ის მაინც ადამიანის ონტოლოგიური მთლიანობის აღდგენისკენაა მიმართული, ამიტომაც მოითხოვს განსაკუთრებულ ღვაწლს. ადამიანი საკუთარი განზრახვისა და არჩევანის მართებული გამოყენებით ხდება ღმერთს მიმსგავსებული, რასაც ისევ თავად ღმერთის მიერ ბოძებული შესაძლებლობების მიერ აღწევს ახალი ონტოლოგიური მდგომარეობისათვის, რადგან საღვთო მახასიათებლები სწორედ ამ ახალ რეალობაში გამოვლინდება. ადამიანი ხატისებრობის ონტოლოგიურ გამიზნულობას საკუთარი არჩევანის მეშვეობით თან დაურთავს სათნოებებს და ამგვარად განახორციელებს ყველა იმ ბუნებით ბოძებულს, რომლებიც ღმერთისაგან მიეცა. თავისთავად, ამ სათნოებების სწორი გამოყენებაც ადამიანზეა დამოკიდებული და იგი პასუხისმგებელია მათი არამართებული გამოყენებისათვის, თუნდაც გაუცნობიერებლად. სათნოებების გამოყენება არჩევანს უკავშირდება, ვინაიდან ადამიანის მთელი შეგნების დინამიკა წარმოაჩენს მას, როგორც მიმღებელს და კრიტიკულს არჩევანისას და მოქმედებებისას. შესაბამისად, ადამიანის წინდანინ სიკეთისათვის განსაზღვრულ ბუნებას, თანახმად ხატისებრობისა, სათნოებების თავისუფალი არჩევანიც უნდა დაემატოს, ადამიანი ღმერთის მიმღები რომ გახდეს, რადგან თავისუფლება ადამიანში არსებულ

ღმერთის ხატს განეკუთვნება. სათნოებით გზაზე მიმავალი კაცი თანდათანობით ამალღდება ღმერთისაკენ და დაუსრულებლად თანაეზიარება მას, როგორც პიროვნება. ხატისებრობაში ჩანს საღვთო მზრუნველობა, რომელიც საკუთარ თავში მოიცავს როგორც ქმნილებას, ისე განმაახლებელ მადლს. მაქსიმე აღმსარებლის თქმით, მიუხედავად იმისა, რომ ყოველი ადამიანის პიროვნული მცდელობები და ასკეზა უმნიშვნელოვანესს როლს ასრულებს ადამიანის განღმრთობის საქმეში, საბოლოო ანალიზით, ერთიც და მეორეც სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის სინერგია საღვთო მადლთან¹². ამიტომაც ქრისტიანობაში ადამიანის განღმრთობა, ანუ ხატისებრობიდან მსგავსებისებრობაში გადასვლა, საღვთო მადლის მიერ აღესრულება; ეს აქტი არის ღმერთის საჩუქარი ადამიანისათვის, რაც კიდევ ერთხელ აქარწყლებს მოსაზრებას ადამიანის აბსოლუტური ავტონომიურობის შესახებ. ღმერთის მიერ ბოძებული ხატისებრობა ყველა ადამიანში ერთი და იგივეა, მაგრამ ყოველი ადამიანის ინდივიდუალობა საშუალებას იძლევა, ეს ხატისებრობა განსხვავებულად გამოვლინდეს, რაც ხან გაუმჯობესებისაკენ მსვლელობაში გამოიხატება, ხანაც გაუარესებისკენ, და რაც მხოლოდ პიროვნულობასა და პიროვნების თავისუფალ ნებაზეა დამოკიდებული. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ხატისებრობა ყოველი ადამიანისათვის წარუშლელია, ხოლო მსგავსებისებრობა ან ხორციელდება, ან არა, რადგან ეს ადამიანის თვითუფლებრივობაზე, მის თავისუფალ ნებაზეა დამოკიდებული – ის იღებს გადანყვეტილებას ონტოლოგიური არქექტივის წინაშე ან უარყოფითს, ან დადებითს, ან სულაც ნეიტრალურს. ყოველ შემთხვევაში, მსგავსებისებრობით ადამიანის მოქმედება გამოჩნდება, მრავალფეროვნად გამოხატული, მაგრამ აუცილებლად უდიდესი პიროვნული პასუხისმგებლობით, რაც აუცილებლად სათნოებით ცხოვრებასთან იდენტურდება, რადგან ის აუცილებლად გადანყვეტილებასა და არჩევანს უკავშირდება და, თავის მხრივ, თვითუფლებრივობიდან მოდის. ამ თვითუფლებრივობას უკავშირდება არჩევანი, რომელიც ადამიანში წარუშლელია და რომელიც მას მიუძღვის ან განღმრთობისკენ, ან დაცემისკენ. აქედან გამომდინარე, ხატისებ-

¹² PG 90, 1138-40.

რობა სულაც არ ნიშნავს დეტერმინიზმს, არამედ ადამიანის ქმედებებს, რომლებიც, თავის მხრივ, მრავალ ცვლილებას განიცდის, რადგან ადამიანი პიროვნულად არაა აბსოლუტურად ღმერთის მსგავსი, რომელიც ბუნებითად მხოლოდ სიკეთეს აღასრულებს. მეონის (μῆ ὄν) ანუ „არა არსის“ თეოლოგიური გაგება არის არათანაზიარება ღმერთთან ან სიძულვილი, როგორც ანტაგონისტური მდგომარეობა. გარდა ამისა, ხატისებრობის არსებობა ონტოლოგიურად მხოლოდ მსგავსებისებრობის პერსპექტივითაა გამართლებული, რომელიც მსგავსებისებრობის შესახებ მსჯელობაც მხოლოდ წარმოსახვითადაა შესაძლებელი, ანუ აპოფატური გზით. რამდენადაც ეს სოტერიოლოგიის, როგორც ესქატოლოგიის ნაწილის ერთგვარი გამოვლენაა, შეუძლებელია, ყოველ შემთხვევაში დროებით, სიტყვიერების განსაზღვრულ კატეგორიებში ჩაჯდეს.

თავად განღმრთობის ფენომენიც, რომელიც მთელი ამ პროცესების საბოლოო მიზანს წარმოადგენს, ძნელად აღსანერია დღევანდელი კატეგორიების მეშვეობით. განღმრთობას, მისი ტელეოლოგიური დანიშნულებიდან გამომდინარე, ფუნდამენტური ადგილი უჭირავს თეოლოგიაში. ის საღვთო ენერგიებში თანაზიარებას ნიშნავს მას შემდეგ, რაც ადამიანი სათნოებით ცხოვრებას გაითავისებს. მაგრამ განღმრთობა მიიღწევა მხოლოდ ერთი წინაპირობით – მუდამ მზადყოფნაში იყოს არჩევითად და განწყობითად სათნოებითი ცხოვრებისათვის, რომელიც ერთადერთი გზაა ადამიანური პიროვნების განხორციელებისათვის. დასაწყისი ღმერთს ეკუთვნის, მაგრამ დასასრული – ცალსახად ადამიანს, რომელიც თავისი შინაგანი და გარეგნული თანაზიარებით საღვთო განგებულებას აღასრულებს განღმრთობისათვის. დოგმატოლოგი ნიკო მაცუკა წერს, რომ იწყება ეს გამოცდილებითი მსვლელობა და, იმავდროულად, გაქრობის საფრთხეც ემუქრება, მაგრამ ასკეზასა და სინერგიის მეშვეობით ძლიერდება ქმნილისა და უქმნელის კავშირში¹³. რეალურად ადამიანი არის ღმერთის თანამოქმედი განღმრთობის საქმეში. ადამიანი სათნოებების რეალური გამოვლინებითა და თავისი ნებელობისა და საღვთო განგებულების სინერგიით აღიბეჭდავს საკუთარ თავში

¹³ Ματσούκα Ν., Δογματική Γ', Θεσσαλονίκη, 1996, 196.

ღმერთს და ამგვარად ალასრულებს მასთან ერთობას. სინერგია ფაქტობრივად ეგზისტენციალური ღვანლია და ის გამოიხატება, როგორც სათნოებისკენ მიმართული თავისუფალი არჩევანი. მთელი ქრისტიანული თეოლოგიის მთავარი აზრი არის ის, რომ არავის ძალუძს ცხონების მოპოვება, თუ მას არ აქვს სათნოებები და ცოდნა. ადამიანი საღვთო მადლის მეშვეობით ერთმანეთთან შეერთებს ქმნილს და საღვთოს და ამგვარად ხდება ის ქმნილი ღმერთით. ღმერთთან ერთობა არის ადამიანის არა მხოლოდ ეთიკური, ინტელექტუალური თუ ინტუიციური ქმედებების შედეგი, არამედ ღმერთის; სხვაგვარად, რომ ვთქვათ, პატერიკულ ტრადიციაში, ერთი მხრივ, მკაფიოდ ჩანს საღვთო სიდიადე და ლოგიკური არსების ბრწყინვალეობა და, მეორე მხრივ, ადამიანის, როგორც ქმნილებისა და შემოქმედის ღირსება, როცა ადამიანი წარმოჩნდება არა მხოლოდ როგორც ღმერთის თანამოქმედი, არამედ მისი მსგავსიც. როგორც ჩანს, განღმრთობა არის ონტოლოგიური მდგომარეობა და არა ცალსახად ინტელექტუალური თუ ფსიქოლოგიური. თუმცა განღმრთობა ესქატოლოგიურია, მაგრამ ის, ვინც მისკენ მიისწრაფვის მიწიერი ცხოვრებიდან იწყებს მომზადებას. პიროვნების ღმერთისაკენ ამაღლება და მასთან თანაზიარება ყოველთვის მისთვის შესაფერისი პირობით ხდება ანუ ღმერთისაგან ბოძებული ნიჭების მეშვეობით, რომელთაც საკუთარ თავში თანმიმდევრულად განავითარებს. ადამიანის განღმრთობის არქეტიპული საფუძველი და მიზეზი ღმერთის განკაცებაა. როგორც თავად ღმერთი მიდის სიყვარულით ადამიანთან, მსგავსადვე ადამიანიც, მისაგებელი სიყვარულის წესით მოძრაობს თავისი შემოქმედისაკენ. ეს ორმხრივი მოძრაობაა – ერთი მხრივ, შემოქმედისა ადამიანისაკენ, და, მეორე მხრივ, ადამიანისა ღმერთისკენ, თავად შემოქმედისგან ნებებული და განხორციელებული იესო ქრისტეში. აქ, ამ თანაზიარებაში, პიროვნულობის ელემენტი ონტოლოგიის განუყოფელი თანამგზავრია, რომელი პიროვნულობაც არის მისი მრავალმხრივი გამდიდრების საშუალება. აქვე აღვნიშნავთ, რომ განღმრთობის ესქატოლოგიური პროცესი და მდგომარეობა მთლიან ადამიანს მიემართება – როგორც მის სულს, ისე სხეულსაც. ადამიანური პიროვნება, როგორც სულიერ-სხეულებრივი ერთობა და მისი თავისუფლება, ყველაზე მეტად პატივცემულია შემოქმედისაგან.

ადამიანი ღმერთის თავისუფლებასა და თვითმყოფადობას ერთ-გვარი გარეგნული, ეთიკურ-ინტელექტუალური ფორმით ემსგავსება და არა წმინდა წყლის ონტოლოგიურით; ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ ადამიანურ ძალებს აღემატება აბსოლუტურ დონეზე მიემსგავსოს ყოვლიერების მიზეზს, რადგან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ხელში მხოლოდ მრავალღმერთიანობა შეგვრჩებოდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ღმერთთან ადამიანის ერთობა ორ-მხრივი მოძრაობით ხდება: აღმასვლითი – შემოქმედისაკენ და გარდამოსვლითი – ადამიანისადმი. ღმერთთან მიმსგავსება ყოველი ადამიანის კონკრეტული ისტორიული მომენტიდან იწყება და პირდაპირ იესო ქრისტეს მსგავსებასთან იდენტურდება; ეს კი ძეობილ ადამიანებს უკვდავებას ანიჭებს, რაც აუცილებელი პირობაა ადამიანის მარადიული ყოფიერებისათვის. ძეობილობა ქრისტეს მიერ ბოძებულ საჩუქარს წარმოადგენს ადამიანებისათვის, მაგრამ საღვთო მცნებების აღსრულების გზით აუცილებლად ამ ძეობილობის თავისუფალი ნებით მიღებასა და გათავისებას გულისხმობს. ღმერთის ძეობილები განიღმრთობიან იმ საზომით, რა საზომითაც თავად განეშორებიან ვნებით ელემენტს საკუთარ თავში; ამგვარად, მიემსგავსებიან ქრისტეს, რომელიც საკუთარი თავისუფალი ნებით გახდა ადამიანი ცოდვის გარეშე. მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ ღმერთი, თავისი კაცთმოყვარეობის გამო ხდება ადამიანი და ადამიანიც, ღმერთ-მოყვარეობის გამო ხდება ღმერთი; ღმერთი „გონებითად წარიტაცებს ადამიანს შეუცნობელისაკენ იმდენად, რამდენადაც თავად ადამიანი საკუთრივ გამოაჩენს ბუნებით უხილავს სათნოებების მეშვეობით“.¹⁴ ქრისტეს, მაღლის მეშვეობით, მოაქვს ადამიანებისათვის განღმრთობა იმ საზომით, რა საზომითაც თავად ის გახდა ადამიანი. განღმრთობას, როგორც ღმერთის საჩუქარს, თავისუფალი ნებით გაითავისებს ადამიანი როგორც შემეცნებითი და ეთიკური, ისე სათნოებითი და თანაზიარებითი ურთიერთობებით ეკლესიის საიდუმლოებებში, რადგან ეკლესია არის ორბუნებოვანი ღმერთადადამიანური სხეული, რომელიც წილმქონეობს ყველაფერ იმასთან, რასაც ქმნილისა და

¹⁴ PG 91, 1114.

უქმნელის დიალოგი ჰქვია, და მუდამ იმ პარადიგმით, რომელიც ქრისტემ დაგვიტოვა საიდუმლო სერობის დროს და სულიწმიდამ – სულთმოფენობისას. ადამიანის ღმერთთან სინერგიის შედეგი მთელ შესაქმნე ვრცელდება (ადამიანსა და დანარჩენ ქმნილებებს შორის ორგანული კავშირის გამო); რომ საღვთო მადლი და ადამიანის თავისუფლება თანადროულად მოქმედებენ და შეუძლებელია ერთმანეთისაგან განცალკავებულად მოვიაზროთ ტელეოლოგიური მიზეზის აღსრულებისას. როგორც აღვნიშნეთ, განღმრთობის არც ეთიკური და არც ინტელექტუალური მასშტაბები არ გამოირიცხება; სული, თავის ესქატოლოგიურ განსრულებაში, აღემატება ყველაფერ იმას, რაც კი შეიძლება პრაქტიკულ თუ თეორიულ მხარეებში ვიგულისხმოთ, მაგრამ სულის პარალელურად განღმრთობაში სხეულიც თანამონაწილეობს თავისი ანალოგიური წესით. სხეულების აღდგომით, რისი საფუძველიც ქრისტეს აღდგომაა, ადამიანს ეძლევა შესაძლებლობა სხეულებრივი უხრწნელებისა, ანუ ადამიანის განღმრთობა ნიშნავს იმას, რომ განღმრთობა სული, რომელმაც აღასრულა მჭვრეტელობითი საქმე და განღმრთობა სხეულიც, რომელიც იღვწოდა და იწმინდებოდა სულთან ერთად¹⁵. აღდგომილ სხეულს, რომელიც თვისობრივად უკვდავი და უხრწნელი იქნება, რეალურად ტრანსცენდენტული თვისებები მიენერება, რომელიც მანამდე (თავის ბუნებრივ მდგომარეობაში ყოფნისას) მისთვის წარმოუდგენელი იყო.

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე, ადამიანის განღმრთობა და „კულადგება“ ქრისტეს წინასახით აღესრულება, რომელიც მისი ადამიანებისადმი განუზომელი სიყვარულით განხორციელდა. ადამიანიც, თავის მხრივ, საკუთარი არქეტიპისადმი სიყვარულით აღასრულებს საბოლოო მიზანს. შესაბამისად, ბუნება, როგორც ხატისებრობის მატარებელი, თავისუფლება, როგორც მსგავსებისებრობის დასაწყისის სათავე, და საღვთო მადლი, როგორც არსებითთა უსაზღვრო მიმნიჭებელი – ერთმანეთს ადამიანის განღმრთობის საქმეში თანაშეენევიან.

¹⁵ PG 4, 174.